

Międziamerykański Trybunał Praw Człowieka jako panamerykański organ sądowniczy

Celem niniejszej pracy jest ukazanie działalności Międziamerykańskiego Trybunału Praw Człowieka (MTPC) jako jednego z fundamentalnych organów, któremu zostały przydane funkcje przestrzegania postanowień Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka. MTPC jest przykładem instytucji prawnej wzorowanej na europejskim modelu ochrony praw człowieka, która aspiruje do miana „panamerykańskiego organu sądowego” jako kompleksowego systemu regionalnego. Opracowanie niniejsze traktuje zatem o Międziamerykańskim Trybunale Praw Człowieka tj. instytucji prawa międzynarodowego. Przedstawione więc zostaną etapy jego powstania, implementacja Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka i początki działalności Trybunału, ze szczególnym uwypukleniem zależności pomiędzy efektywnością tego organu a jego składem. W obszerny sposób zostaną omówione cele i zadania Trybunału w ciągu trzydziestu lat jego funkcjonowania w kontekście przemian na kontynencie amerykańskim. W dalszej części opracowania autor wyraźnie zaznacza, iż operatywność MTPC jest zdecydowanie niższa niż zakładał ruch panamerykański, co wynikało m.in. z głębokich i wielopłaszczyznowych przemian dokonujących się wewnątrz państw-sygnatariuszy Paktu z San José.

Międziamerykański Trybunał Praw Człowieka jest elementem funkcjonowania tzw. systemu panamerykańskiego (interamerykańskiego), powstałego i funkcjonującego w ramach Organizacji Państw Amerykańskich.¹ Powołanie Trybunału było wynikiem procesu budowania kompleksowego systemu ochrony praw człowieka w Ameryce Łacińskiej. Proces ten składał się z trzech okresów. Pierwszy etap, który trwał od końca XIX w. aż do 1948 r., w szczególności był rezultatem działalności Ruchu Panamerykańskiego oraz postulatów wnoszonych przez państwa na poszczególnych konferencjach.² W 1933 r., na Siódmej Międzynarodowej Konferencji

¹ R. Kuźniar, *Prawa człowieka*, Warszawa 2004, s. 209–210; L. Łopatka, *Międzynarodowe prawo praw człowieka. Zarys*, Warszawa 1998, s. 226–233; Z. Resich, *Międzynarodowa Ochrona Praw Człowieka*, Warszawa 1981, s. 155; R. Bierzanek, J. Jakubowski, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe i stosunki międzynarodowe*, Warszawa 1980, s. 313.

² W. Dobrzycki, *System międziamerykański*, Warszawa 2002, s. 110; J. Stec, *OPA i ruch panamerykański*, [w:] M. F. Gawrycki (red.), *Ameryka Łacińska we współczesnym świecie*, Warszawa 2006, s. 133–134; E. J. Pałyga, *Międziamerykański system wojskowo-polityczny*, Warszawa 1982, s. 13; Z. M. Klepacki, *Encyklopedia teorii i praktyki organizacji międzynarodowych*, Warszawa 1990, s. 379; A. Czubiński, *Historia powszechna XX wieku*, Poznań 2003, s. 147 i n.; J. Pajewski, *Historia powszechna 1971–1918*, Warszawa 1994, s. 222–223; A. Dembiczy, *Ameryka Łacińska i studia*

Państw Amerykańskich, przedstawiciele Meksyku wystąpili z inicjatywą utworzenia swoistego Kodeksu Pokoju, na straży którego miał stać Amerykański Sąd Sprawiedliwości Międzynarodowej. Efektem kolejnej, Ósmej Międzynarodowej Konferencji Państw Amerykańskich w Limie było przyjęcie Rezolucji XXV, dotyczącej powołania takiego panamerykańskiego organu sądowiczego. Etap drugi, pomiędzy 1948 r. a 1968 r., cechował się formułowaniem i krystalizowaniem planów utworzenia kompleksowego systemu ochrony praw człowieka na kontynencie. W 1948 r. na konferencji w Bogocie przyjęto w tym celu dwa ważne dokumenty.³ Zarówno Karta Państw Amerykańskich, która uznała prawa fundamentalne za naczelną z zasad, jak i Amerykańska Deklaracja Praw i Obowiązków Obywatela, wyprzedziły europejską Konwencję Rzymską, zarówno pod względem czasowym, jak i przyjętych rozwiązań, niemniej jednak należy zauważyć, że nie wypracowano wówczas należytych rozwiązań instytucjonalnych, a co za tym idzie postanowień nie implementowano, a amerykański system ochrony praw człowieka pozostawał tylko systemem papierowym.⁴ Dopiero Spotkanie Konsultacyjne Ministrów Spraw Zagranicznych w Chile w sierpniu 1959 r. pozwoliło na przyjęcie rezolucji zapowiadającej utworzenie Międzyamerykańskiej Komisji Praw Człowieka, której pierwotnie nadrzędnym celem było rekomendowanie rozwiązań OPA w kwestii praw fundamentalnych⁵, a od 1967 roku przydano jej także kompetencje promocji, przestrzegania i ochrony praw człowieka, jako organu konsultacyjnego OPA.

Trzeci etap, to okres powstania i funkcjonowania Międzyamerykańskiego Trybunału Praw Człowieka, który formalnie rozpoczął się 22 listopada 1969 r. w San José w wyniku uchwalenia Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka, a trwa do dziś, *de facto* kreując jednak nowy stan dopiero od 18 lipca 1978 roku, kiedy po złożeniu dokumentów ratyfikacyjnych przez jedenaście państw Konwencja ta weszła w życie.⁶ Amerykańska Konwencja Praw Człowieka została uzupełniona o dwa protokoły dodatkowe: pierwszy z 1988 r. z San Salvador, w Sprawie Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych, oraz drugi z 1990 r. z Asunción, dotyczący zniesienia kary śmierci.⁷ Swoją oficjalną działalność Trybunał rozpoczął 3 września 1979 r., a więc przeszło dziesięć lat od uchwalenia Konwencji.⁸ Oprócz wyżej

latynoamerykańskie, [w:] *Historia. Stosunki międzynarodowe. Amerykanistyka. Księga Jubileuszowa na 65-lecie Profesora Wiesława Dobrzyckiego*, Warszawa 2001, s. 124.

³ T. Łoś-Nowak (red.), *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota-mechanizmy działania -zasięg*, Wrocław 2004 s. 167-168; A. Czubiński, *op. cit.*, s. 560 i nast.; I. Łopatka (red.), *Ochrona praw człowieka w świecie*, Bydgoszcz 2000, s. 112; I. Malinowska, *Prawa człowieka i ich ochrona międzynarodowa*, Warszawa 1996, s. 58-59.

⁴ R. Kuźniar, *op. cit.*, s. 209.

⁵ I. Łopatka, *Międzynarodowe...*, s. 227.

⁶ R. Kuźniar, *op. cit.*, s. 209; I. Malinowska, *op. cit.*, s. 59-60.

⁷ *Ibidem*, s. 60-61.

⁸ Por. tekst Konwencji, *Amerykańska Konwencja Praw Człowieka* (San Jose, 22 listopada 1969 r.), [w:] A. Bienczyk-Missala (red.), *Międzynarodowa ochrona praw człowieka. Wybór dokumentów*, Warszawa 2008.

wymienionych aktów normatywnych Trybunał działa także w oparciu o swój Statut⁹, uchwalony w październiku 1979 r., oraz o Regulamin wewnętrzny¹⁰, uchwalony w listopadzie 2000 r. z późniejszymi zmianami (ostatnie ze stycznia 2009 r.). Obecnie MTPC, obok Międzyamerykańskiej Komisji Praw Człowieka, to jeden z dwóch głównych organów orzeczniczych, stanowiący o panamerykańskim systemie ochrony praw człowieka¹¹, łączący w sobie elementy promocji, interpretacji i ochrony praw fundamentalnych.

Trybunał ma swoją siedzibę w miejscu ustalonym przez strony konwencji, czyli w San José, przy czym jednak może zwołać na obrady na terytorium któregośkolwiek z państw członkowskich OPA, gdy większość Trybunału uważa to za pożądane, a nastąpiło to za uprzednią zgodą danego państwa.¹² Siedziba Trybunału może zostać zmieniona przez strony Konwencji w głosowaniu większością dwóch trzecich. Taki stan rzeczy wynika przede wszystkim z faktu, że Trybunał funkcjonuje na sesjach, a zatem nie jest organem obradującym permanentnie, a co za tym idzie, sędziom wchodzącym w skład Trybunału nie został nadany przymiot funkcjonariusza międzynarodowego i nie są oni zobowiązani do stałego zamieszkiwania w Kostaryce.¹³ Językami urzędowymi Trybunału są języki Organizacji Państw Amerykańskich, czyli język hiszpański, język angielski, język portugalski i język francuski.¹⁴ Niemniej jednak postępowanie przed Trybunałem może odbyć się jedynie w tych językach roboczych, które Trybunał corocznie ustala spośród języków oficjalnych OPA.

W skład Trybunału wchodzi siedmiu sędziów, obywateli państw członkowskich OPA, którzy zostali wybrani na sześcioletnią kadencję z możliwością reelekcji, spośród prawników odznaczających się najwyższym autorytetem moralnym i uznaną kompetencją w dziedzinie praw człowieka oraz posiadającymi kwalifikacje wymagane do wykonywania najwyższych funkcji sędziowskich zgodnie z prawem krajowym tego państwa, którego są obywatelami, lub też państwa, które proponuje ich jako kandydatów na to stanowisko.¹⁵ Należy przy tym zaznaczyć, że Konwencja zakazuje wyboru drugiego sędziego posiadającego obywatelstwo tego samego państwa.

Wybór sędziów następuje w głosowaniu tajnym, bezwzględną większością głosów stron Konwencji przez Zgromadzenie Ogólne OPA, spośród panelu

⁹ Por. tekst Statutu, [URL – <http://www.corteidh.or.cr/estatuto.cfm>].

¹⁰ Por. tekst Regulaminu, [URL – <http://www.corteidh.or.cr/reglamento.cfm>].

¹¹ A. Dziegiel, „Ochrona prawa do prywatności na podstawie artykułu 11 amerykańskiej konwencji praw człowieka”, *Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego*, vol. 4, 2006 s. 146.

¹² Art. 58 Konwencji; art. 3 Statutu.

¹³ J. Symonides, *Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka*, [w:] *Historia. Stosunki międzynarodowe. Amerykanistyka. Księga Jubileuszowa na 65-lecie Profesora Wiesława Dobrzyckiego*, Warszawa 2001, s. 541.

¹⁴ Art. 21 Regulaminu.

¹⁵ Art. 52 Konwencji.

kandydatów zaproponowanych przez państwa na specjalnych listach nominacyjnych, przy czym każde z państw może zaproponować maksymalnie do trzech kandydatów.¹⁶ W przypadku, gdy państwo z tej możliwości skorzysta, co najmniej jeden z kandydatów musi posiadać obywatelstwo innego państwa niż to, które proponuje kandydatów.¹⁷ Zgodnie z tą zasadą państwo członkowskie może nominować wszystkich kandydatów nieposiadających jego obywatelstwa, ważne jest natomiast, iż to państwa członkowskie przedstawiają listy na żądanie Sekretarza Generalnego OPA. Następnie, sześć tygodni po takim żądaniu, Sekretarz sporządza własną, alfabetyczną listę, którą przedstawia Zgromadzeniu Ogólnemu. W praktyce takie wybory sędziów sprowadza się do formuły eliminacji. W skład Trybunału obecnie wchodzi następujący sędziowie: Cecilia Medina Quiroga (Chile), prezes; Juez Diego García Sayán (Peru), wiceprezes; Sergio García Ramírez (Meksyk); Margarete May Macaulay (Jamajka); Manuel E. Ventura Robles (Kostaryka), Leonardo Alberto Franco (Argentyna); Rhadys Iris Abreu Blondet (Dominikana).¹⁸ Należy zaznaczyć, że Cecilia Medina Quiroga, Juez Diego García Sayán oraz Manuel E. Ventura Robles kończą pełnić swoje funkcje wraz z upływem 2009 r. Jest to wynikiem przyjętej zasady, że upływ kadencji następuje w systemie rotacyjnym, co 3 lata wymienia się trzech lub czterech sędziów ze składu.

Sędziowie sprawują swoje funkcje od chwili wyboru, aż do czasu wygaśnięcia ich kadencji.¹⁹ Niemniej jednak sędzia, któremu upłynął termin kadencji, nadal wykonuje swoje funkcje w wypadku spraw, które są nadal w toku. Natomiast w przypadku śmierci, rezygnacji lub dyskwalifikacji zastępuje go sędzia, który został wybrany na jego miejsce, przy czym należy zaznaczyć, że takiemu sędziemu przysługuje pierwszeństwo wśród nowych sędziów.²⁰ Ponadto we wszystkich sprawach związanych z kwestiami reparacji i odszkodowań, jak również nadzorem i realizacją orzeczeń Trybunału powinni być wysłuchani przez sędziów, którzy uczestniczyli w przesłuchaniu.

Dyskwalifikacja sędziego następuje w przypadku, gdy on lub członkowie jego rodziny posiadają bezpośredni interes w rozpatrywanej przez niego sprawie.²¹ Wyłączenie następuje także, gdy w tej samej sprawie poprzednio uczestniczył jako agent, doradca lub adwokat albo jako członek krajowego lub międzynarodowego trybunału albo komisji śledczej. W takich przypadkach to prezes decyduje o wyłączeniu, natomiast, kiedy omawiana sytuacja dotyczy właśnie prezesa, to Trybunał decyduje o jego wyłączeniu ze składu.²² Przewodniczący może zwrócić się do państw

¹⁶ Art. 53, 55 Konwencji; art. 6–9 Statutu.

¹⁷ Inaczej natomiast twierdzi A. Łopatka: por. A. Łopatka, *Międzynarodowe...*, s. 230.

¹⁸ *Información composición de la Corte*, [URL – <http://www.corteidh.or.cr/composicion.cfm>], lipiec 2009.

¹⁹ Art. 54 Konwencji.

²⁰ Art. 13 Statutu.

²¹ Art. 71 Konwencji.

²² *Ibidem*; art. 19 Statutu.

będących stronami konwencji na posiedzeniu Stałej Rady OPA o powołanie nowych sędziów w celu zastępstwa. Niemniej jednak, prezes zawsze może bezpośrednio zwrócić się do państw członkowskich o powołanie sędziów do zastąpienia w sprawie. Należy zaznaczyć, że sędzia zawsze zachowuje prawo do rozpoznania sprawy, kiedy jest obywatelem państwa strony w sporze. Natomiast, jeżeli jeden z sędziów wezwanych do rozpoznania sprawy jest obywatelem swojego państwa strony w sporze, to inne państwo będące z nim w sporze może wyznaczyć osobę ją reprezentującą jako sędziego *ad hoc*.²³ Podobnie, jeśli wśród sędziów wezwanych do rozpoznania sprawy żaden nie jest obywatelem państwa strony w sporze, to w takim przypadku każde z nich może wyznaczyć sędziego *ad hoc*. W każdym przypadku sędzia *ad hoc* powinien posiadać wymagane kwalifikacje. Ponadto, kiedy kilka państw ma ten sam interes, to Trybunał może je uznać za jedną stronę w sporze.

Podobnie jak członkowie Międzyamerykańskiej Komisji Praw Człowieka, sędziowie Trybunału od momentu ich wyboru na stanowisko, a następnie złożenia przysięgi²⁴, korzystają z immunitetów dyplomatycznych niezbędnych dla sprawowania ich funkcji, a przyznanych im przez prawo międzynarodowe, przy czym taka ochrona rozciąga się na okres całej kadencji.²⁵ Należy zaznaczyć, że ochrona ta obejmuje zarówno immunitet jurysdykcyjny, jak i immunitet funkcjonalny, ponieważ w żadnym wypadku sędziowie nie ponoszą odpowiedzialności za jakiegokolwiek decyzje lub opinie wydawane w toku wykonywania ich funkcji, w tym także po upływie kadencji. Niemniej jednak, jak już zauważono, sędziowie nie są funkcjonariuszami międzynarodowymi i pozostają do dyspozycji Trybunału tak długo, jak to jest niezbędne dla wykonywania ich funkcji.²⁶ Ochrona powyższa przysługuje ponadto także sędziom *ad hoc* od momentu wyboru. Sędziowie otrzymują niezbędne uposażenia i zwroty kosztów podróży.

Sędziów obejmuje zasada *incompatibilitatis*.²⁷ Nie jest bowiem dopuszczalne łączenie godności sędziego Trybunału z pełnieniem funkcji we władzy wykonawczej, czy reprezentowaniem innej niż OPA organizacji międzynarodowej, a także obejmowanie innych stanowisk niedających się pogodzić z pracą w Trybunale. Sędziowie są także zobligowani do niepodejmowania działań, które prowadziłyby do naruszenia ich niezależności lub bezstronności, godności oraz prestiżu urzędu, a w końcu także i uniemożliwiających wykonywanie ich obowiązków.²⁸ Niemniej jednak za takie nie uważa się wykonywania zawodu nauczyciela, adwokata, czy innego zawodu. Wszelkie rezygnacje z pełnionych funkcji należy w formie pisemnej

²³ Art. 10 Statutu, art. 19 Regulaminu.

²⁴ Treść przysięgi jest następująca: „Uroczyste przysięgam, że jako sędzia zobowiązuję się do wykonywania moich obowiązków z zachowaniem uczciwości, bezstronności, niezawisłości i zachowania tajemnicy”.

²⁵ Art. 15 Statutu.

²⁶ J. Symonides, *op. cit.*, s. 542.

²⁷ Art. 18 Statutu.

²⁸ J. Symonides, *op. cit.*, s. 542.

składać na ręce prezesa. Rezygnacja taka jest przyjmowana przez Trybunał, który decyduje o niezdolności do pełnienia godności sędziego, a następnie decyzja ta jest notyfikowana Sekretarzowi Generalnemu OPA.

Na czele Trybunału stoi prezes i wiceprezes wybierani przez sąd na dwuletnią kadencję, przy czym możliwa jest ich reelekcja.²⁹ Wybory prezesa odbywają się podczas regularnej sesji po 1 lipca danego roku przypadającego na okres wyborczy. Głosowanie jest tajne, a uczestniczyć w nim mogą wyłącznie sędziowie zawodowi. Na przewodniczącego składu zostaje wybrany ten sędzia, który zdobył cztery lub więcej głosów, przy czym głosowanie takie odbywa się między dwoma sędziami, którzy otrzymali najwięcej głosów. W przypadku remisu uważa się, że został wybrany sędzia mający pierwszeństwo zgodnie z zasadami procedencji.³⁰ Prezes MTPC, reprezentując Trybunał, wykonuje powierzone mu funkcje.³¹ Przewodniczy posiedzeniom kolegium oraz przedstawia swoje stanowisko odnośnie do spraw zgodnie z ustalonym harmonogramem. Kieruje pracami Trybunału i decyduje o zmianie porządku obrad, który może wyniknąć w trakcie jego posiedzeń, przy czym taka zmiana powinna zostać przyjęta większością głosów. Oprócz tego, prezes przedstawia półroczne sprawozdanie Trybunału na temat działań prowadzonych przez niego w tym okresie, a ponadto może wykonywać inne funkcje powierzone mu przez Trybunał. W szczególnych przypadkach prezes może także przekazać powyższe kompetencje wiceprezesowi albo któremukolwiek z sędziów MTPC lub, jeśli jest to konieczne, także sekretarzowi lub jego zastępcy. W szczególności powyższą regułę stosuje się, jeżeli Prezes jest obywatelem jednej ze stron sporu, a także w szczególnych sytuacjach, w których to uważa za stosowne. Tą samą zasadę stosuje się do wiceprezesa lub jakiegokolwiek innego sędziego. Z kolei wiceprezes zastępuje prezesa w jego czasowej nieobecności albo też przyjmuje tytuł prezesa w przypadku jego stałej nieobecności.³² W tym drugim przypadku Trybunał wybiera nowego wiceprezesa. Powyższą procedurę stosuje się w razie stałej nieobecności wiceprezesa. Natomiast w razie nieobecności zarówno prezesa, jak i wiceprezesa, ich funkcje są przejęte przez innych sędziów zgodnie z zasadą precedencji. Prezesa w wykonywaniu jego funkcji wspiera Stała Komisja.³³ Organ ten składa się z prezesa Trybunału, wiceprezesa, a także wszelkich innych sędziów wyznaczonych przez prezesa, w zależności od potrzeb Trybunału. Przy MTPC mogą zostać powołane także inne komisje do konkretnych spraw, przy czym w pilnych przypadkach mogą one być powołane przez prezesa.

Trybunał wybiera ponadto swojego sekretarza jako stałego pracownika MTPC, obecnego w siedzibie Trybunału i biorącego udział w jego posiedzeniach, także

²⁹ Art. 12 Statutu.

³⁰ Art. 13 Statutu.

³¹ Art. 4 Regulaminu.

³² Art. 5 Regulaminu.

³³ Art. 6 Regulaminu.

tych, które odbywają się poza jego siedzibą.³⁴ Kandydaci na stanowisko sekretarza muszą posiadać wymagane kwalifikacje prawnicze, dobrze władać jednym z języków roboczych Trybunału i legitymować się doświadczeniem niezbędnym do pełnienia swoich funkcji. Sekretarz jest wybierany na pięcioletnią kadencję, przy czym może być wybrany ponownie. Jednakże może być usunięty w każdej chwili, jeśli tylko Trybunał tak zadecyduje, co odbywa się w głosowaniu tajnym w liczbie nie mniej niż czterech sędziów. Zastępca sekretarza jest natomiast powoływany na wniosek sekretarza Trybunału, a jego zadaniem jest wspomaganie sekretarza w wykonywaniu jego funkcji oraz zastępowanie go podczas jego nieobecności.³⁵ Pozostały personel sekretariatu jest mianowany przez Sekretarza Generalnego OPA, w porozumieniu z Sekretarzem Trybunału.³⁶

Sekretariat Trybunału jest zależny od prezesa, co wyraża się na kilku płaszczyznach.³⁷ Przede wszystkim sekretarz i jego zastępca składają przysięgę w obecności prezesa, a następnie wykonują zadania zlecone przez niego lub Trybunał. Ponadto, w sytuacji gdy sekretarz i jego zastępca są niezdolni do wykonywania swoich funkcji, prezes Trybunału powołuje nowego sekretarza.³⁸ Do złożenia przysięgi i zachowania tajemnicy służbowej są także zobowiązani pozostali pracownicy sekretariatu, w tym także w osoby powołane do wykonywania tymczasowych funkcji, niezależnie od tego, w jaki sposób następuje ich zapoznanie się z faktami związanymi ze sprawą.³⁹ Wszystkie te przysięgi są rejestrowane w specjalnie do tego przeznaczonym dokumencie. Sekretarz pełni liczne funkcje.⁴⁰ Należy do nich zarządzanie Trybunałem zgodnie z instrukcjami prezesa. W szczególności uczestniczy we wszystkich posiedzeniach MTPC, zarówno tych, które odbywają się w jego siedzibie, jak i w innym miejscu, prowadzi protokoły z posiedzeń, a następnie zajmuje się komunikowaniem orzeczeń, opinii doradczych, decyzji i innych postanowień Trybunału. Do jego zadań należy także planowanie, organizowanie i koordynowanie pracą personelu, a ponadto zarządzanie budżetem Trybunału i obsługą jego korespondencji. We wszystkich swoich działaniach sekretariat jest niezależny w takim stopniu, jakim jest niezależny Trybunał.

Zgodnie z Konwencją, Trybunał pełni dwie funkcje: doradczą i orzeczniczą.⁴¹ Jeżeli chodzi o funkcję doradczą, to właśnie Trybunał jest właściwy w sprawach interpretacji i stosowania Konwencji, przy czym art. 64 stanowi o możliwości konsultacji przez państwa członkowskie OPA w sprawie jej interpretacji, a także innych traktatów dotyczących ochrony praw człowieka w państwach członkow-

³⁴ Art. 58 Konwencji, art. 14 Statutu, art. 7 Regulaminu.

³⁵ Art. 13 Statutu, art. 9 Regulaminu.

³⁶ Art. 14 § 4 Statutu.

³⁷ Art. 10 Regulaminu.

³⁸ Art. 7 Regulaminu.

³⁹ Art. 9 Regulaminu.

⁴⁰ Art. 10 Regulaminu.

⁴¹ W. Dobrzycki, *op. cit.*, s. 110.

skich. Jest to dość nowatorskie rozwiązanie, teoretycznie bowiem Trybunał może wypowiadać się odnośnie do wszelkich instrumentów prawnych niestanowiących bezpośrednio o interamerykańskim systemie praw człowieka, co, jak stwierdził Trybunał w opinii doradczej z 1982 r., w szczególności obejmuje dwustronne i wielostronne traktaty o dowolnej materii przedmiotowej.⁴² Ponadto, zgodnie z Konwencją, Trybunał, na wniosek państwa członkowskiego OPA, może postanowić, że będzie właściwy do wydawania opinii w zakresie zgodności prawa krajowego z wyżej wymienionymi aktami prawa międzynarodowego, przy czym dotyczy to także sytuacji, gdy akt prawny jest w fazie ustawodawczej.⁴³ Trybunał wydaje także opinie na podstawie Międzyamerykańskiej Konwencji o Zapobieganiu, Karaniu i Likwidacji Przemocy Wobec Kobiet. W praktyce jednak, jak podkreśla J. Symonides, MTPC nigdy nie odniósł się do możliwości wydania opinii doradczej na temat innego niż interamerykański, systemu ochrony praw człowieka.⁴⁴

Zasadniczym celem Trybunału jest jednak funkcja jurysdykcyjna, która obejmuje całokształt spraw dotyczących stosowania Konwencji.⁴⁵ Niemniej jednak funkcja jurysdykcyjna obejmuje jedynie strony konwencji, zatem skarga indywidualna ma charakter obligatoryjny, a nie fakultatywny, jak ma to miejsce w systemie Rady Europy.⁴⁶ Warto w tym miejscu nadmienić, iż na 34 państwa członkowskie OPA, 24 z nich jest związanych Konwencją, a 21 złożyło deklarację o uznaniu obowiązkowej jurysdykcji.⁴⁷ Prawo do wniesienia sprawy ma zatem tylko te 21 państw oraz Międzyamerykańska Komisja Praw Człowieka.⁴⁸ Należy więc zauważyć, że w sytuacji, w której skargę wniosło jedno państwo przeciwko drugiemu, do jej rozparzenia konieczne jest, aby oba państwa uznały kompetencję Trybunału. Jednak skargę można wnieść dopiero po wyzzerpaniu określonego trybu.⁴⁹ Procedura ta rozpoczyna się wniesieniem skargi przez Komisję, która następnie uzyskuje informację od rządu zaskarżonego państwa. W przypadku stwierdzenia przez Komisję naruszenia Konwencji formułuje ona zalecenia dla rządu, a po upływie oznaczonego czasu ocenia zastosowanie się rządu do jej zaleceń. Na tym etapie istnieje

⁴² J. Symonides, *op. cit.*, s. 546.

⁴³ Art. 64 Konwencji.

⁴⁴ J. Symonides, *op. cit.*, s. 547.

⁴⁵ A. Łopatka, *Międzynarodowe...*, s. 229.

⁴⁶ R. Kuźniar, *op. cit.*, s. 209.

⁴⁷ Konwencję ratyfikowały następujące państwa (w polskiej kolejności alfabetycznej: Argentyna, Barbados, Boliwia, Brazylia, Chile, Dominika, Dominikana, Ekwador, Grenada, Gwatemala, Haiti, Jamajka, Kolumbia, Kostaryka, Meksyk, Nikaragua, Panama, Paragwaj, Peru, Salvador, Surinam, Urugwaj, Wenezuela. Państwa, które poddały się jurysdykcji to: Argentyna, Barbados, Boliwia, Brazylia, Chile, Dominikana, Ekwador, Gwatemala, Haiti, Kolumbia, Kostaryka, Meksyk, Nikaragua, Panama, Paragwaj, Peru, Salvador, Surinam, Urugwaj, Wenezuela. Problematiczna jest natomiast sytuacja Hondurasu, który wprowadził ratyfikował Konwencję, a następnie poddał się jurysdykcji Trybunału, lecz 4 lipca 2009 r., w dniu upływu ultimatum wyznaczonego przez OPA, został zawieszony w prawach członkowskich w tej organizacji.

⁴⁸ J. Symonides, *op. cit.*, s. 539; art. 61 Konwencji.

⁴⁹ R. Kuźniar, *op. cit.*, s. 209–210.

możliwość polubownego załatwienia sprawy. W odmiennym przypadku Komisja sporządza sprawozdanie, które przedstawia stronom oraz Sekretarzowi Generalnemu OPA. Dopiero wówczas jest możliwe przekazanie przez Komisję lub państwo członkowskie skargi do Trybunału. Niemniej jednak Trybunał wypowiedział się odnośnie do kwestii ewentualnego pominięcia Komisji. W sprawie *Gallardo vs Kostaryka* z 1981 r. MTPC stanął na stanowisku, iż Międzyamerykańska Komisja Praw Człowieka jest swoistym protektorem porządku prawnego, do której konieczne jest kierowanie spraw dotyczących indywidualnych praw i wolności, reprezentuje ona bowiem interesy poszczególnych ofiar oraz całej społeczności międzynarodowej.⁵⁰

Trybunał funkcjonuje w oparciu o swój statut, zatwierdzony przez Zgromadzenie Ogólne OPA.⁵¹ Prace Trybunału odbywają się na sesjach regularnych i na sesjach specjalnych. Regularnie, raz do roku, Trybunał zbiera się na dwóch sesjach, raz w każdym semestrze, w terminach uzgodnionych przez MTPC na poprzedniej sesji. W wyjątkowych przypadkach prezes może zmienić daty tych sesji, zawsze jednak musi to uczynić po uprzedniej konsultacji z Trybunałem. Natomiast sesje specjalne mogą być zwoływane przez prezesa z jego własnej inicjatywy lub też na wniosek większości składu Trybunału. Należy przy tym zaznaczyć, iż kworum obrad Trybunału stanowi pięciu sędziów.⁵² Przesłuchania są jawne i zawsze odbywają się w siedzibie Trybunału. Niemniej jednak, gdy jest to uzasadnione wyjątkowymi okolicznościami, Trybunał może zdecydować o przeprowadzeniu rozprawy w innym miejscu. O tym, kto może uczestniczyć w takich przesłuchaniach, decyduje Trybunał. Trybunał obraduje prywatnie, a przedmiot jego obrad pozostaje poufny.⁵³ Tylko sędziowie zawodowi biorą udział w obradach, niemniej jednak także sekretarz i zastępca sekretarza lub niezbędny personel sekretariatu mogą w nich uczestniczyć w określonych przypadkach. Inne osoby nie mogą brać udziału w obradach, choć odejście od tej zasady może nastąpić w wyniku indywidualnej decyzji Trybunału oraz po złożeniu przez dopuszczaną osobę przysięgi.

Postępowanie przed Trybunałem składa się z dwóch części: pisemnej i ustnej.⁵⁴ Etap pierwszy polega na złożeniu pozwu (aplikacji), w którym należy wykazać strony, cel skargi, wszelkie fakty oraz dowody na ich potwierdzenie, nazwiska świadków i ekspertów, zawrzeć argumenty i wywieść wnioski, ewentualnie także przedstawić nazwiska przedstawicieli i delegatów.⁵⁵ Poprawnie skonstruowany pozew notyfikowany jest przez sekretarza Trybunału następującym podmiotom: prezesowi, sędziom, państwu, przeciwko któremu został on skierowany, ofercie lub jej krewnym, a także Komisji, w sytuacji, gdy to nie ona wniosła skargę. Gdy pozew

⁵⁰ J. Symonides, *op. cit.*, s. 539-540.

⁵¹ Art. 60 Konwencji.

⁵² Art. 23 Statutu; art. 14 Regulaminu.

⁵³ Art. 24 § 2 Statutu; art. 15 § 2 Regulaminu.

⁵⁴ J. Symonides, *op. cit.*, s. 543-544.

⁵⁵ Art. 33-41 Regulaminu.

zawiera ewentualne braki, to powód ma prawo do ich uzupełnienia w terminie dwudziestu dni. Natomiast w terminie dwóch miesięcy możliwe jest złożenie zastrzeżeń wstępnych, przy czym nie prowadzi to do wstrzymania biegu sprawy. Trybunał wobec takich zastrzeżeń zajmuje stanowisko na posiedzeniu specjalnym, przy czym także respondent ma prawo udzielić na nie pisemnej odpowiedzi.

Drugi etap stanowi postępowanie ustne.⁵⁶ Rozprawę otwiera i kieruje nią prezes, który ustala także porządek postępowania. Początek tego etapu rozpoczyna się od przesłuchania stron, przy czym każdy z sędziów może zadawać pytania zarówno stronom, świadkom, jak i ekspertom, niemniej jednak jedynie prezes Trybunału jest uprawniony do podejmowania decyzji w sprawie zastosowania takich pytań oraz wszelkich innych dowodów.⁵⁷ Wszelkie sprawy, które zostają następnie poddane do głosowania, powinny być sformułowane w jednym z oficjalnych języków OPA, zgodnie z uprzednio opisaną procedurą. Niezależnie od tego, na wniosek któregośkolwiek z sędziów, sekretariat jest zobowiązany do dokonania tłumaczeń innych języków roboczych oraz do rozpowszechnienia ich przed głosowaniem. Ostatnim stadium procesu jest wydanie orzeczenia. Trybunał wydaje je na odrębnych sesjach prywatnych, na których dochodzi do wstępnego głosowania i ustalenia daty publicznego przedstawienia orzeczenia stronom.⁵⁸ Zagadnienia, które mają być poddawane pod głosowanie są przedstawiane przez prezesa kolejno, punkt po punkcie. Każdy sędzia głosuje w porządku odwrotnym do obowiązującej precedencji, przy czym może oddać głos jedynie „tak” lub „nie”, bowiem sędzia Trybunału nie ma możliwości wstrzymania się od głosu.⁵⁹ Jak słusznie zauważa J. Symonides, w ten sposób sędziowie nie sugerują się stanowiskiem prezesa, wiceprezesa, a także głosami najstarszych w kolejności sędziów.⁶⁰ Decyzje Trybunału są podejmowane przez większość sędziów obecnych na naradzie. W przypadku równej liczby głosów, rozstrzygający jest głos prezesa.⁶¹ Protokół z obrad Trybunału prowadzony przez Sekretariat jest ograniczony przedmiotowo do treści dyskusji, zawartych pytań i podjętych decyzji, przy czym zdania odrębne należy również zauważyć w treści protokołu.⁶² Jak już to przedstawiono wyżej, orzeczenie jest przedstawiane stronom na posiedzeniu publicznym. Podpisują je wszyscy obecni w głosowaniu sędziowie oraz sekretarz, a następnie zostaje ono złożone w archiwach Trybunału.⁶³ Na wniosek stron, prezesa, Stałej Komisji Trybunału oraz Sekretarza Generalnego OPA lub innych zainteresowanych osób, sekretarz wydaje uwierzytelnione odpisy orzeczenia wnioskodawcom.

⁵⁶ Art. 42-44 Regulaminu.

⁵⁷ Art. 44 § 3 Regulaminu.

⁵⁸ Art. 61 Regulaminu.

⁵⁹ Por. art. 16 Regulaminu.

⁶⁰ Por. J. Symonides, *op. cit.*, s. 551.

⁶¹ Por. art. 16 § 4 Regulaminu.

⁶² Por. art. 45 Regulaminu.

⁶³ Por. art. 61 § 6 Regulaminu.

Co do zasady, państwo członkowskie, które poddało się jurysdykcji Trybunału, w żaden sposób nie może podlegać sankcjom o charakterze karnym.⁶⁴ Niemniej jednak Trybunał może nakazać: po pierwsze, zobowiązanie takiego państwa do zaprzestania naruszeń praw człowieka w przyszłości, po drugie, nakazać przywrócenie stanu faktycznego, i po trzecie, zobowiązać państwo do wypłaty słusznego odszkodowania. Należy przy tym zaznaczyć, że wyrok Trybunału jest ostateczny i nieodwoalny, a państwa są zobligowane do zastosowania się do jego decyzji. Jak słusznie zauważa R. Kuźniar, zarówno MTPC, jak i żaden inny organ OPA nie mają możliwości weryfikacji realizacji wyroku Trybunału przez państwo.⁶⁵ Niemniej jednak to tylko z pozoru wydaje się wadą tego systemu, z praktyki bowiem wynika, iż z reguły państwa członkowskie implementują postanowienia wyroku i stosują się do zaleceń Trybunału. Bierze się z to m.in. z faktu, iż zgodnie z teorią monistyczną, konstytucje państw Ameryki Łacińskiej uznają nadrzędność norm prawa międzynarodowego nad prawem krajowym⁶⁶, a także z tego, iż jurysdykcja Trybunału w ich przypadku jest fakultatywna. Choć zatem Trybunał nie nadzoruje swojego wyroku, to niemniej jednak, w sytuacji w której państwo nie realizuje zaleceń, MTPC, po uprzednim zapoznaniu się z materiałem, wskazuje te sprawy, w których państwo to nie zastosowało się do jego orzeczeń, a następnie podejmuje odpowiednie decyzje.⁶⁷ Taka sytuacja miała miejsce m.in. w sprawie *Garrido y Baigorria vs Argentyna*, w przypadku której Trybunał zażądał przedstawienia sprawozdania dotyczącego przyznanego przez Trybunał odszkodowania skarżącemu.

W literaturze przedmiotu często podkreśla się, iż Trybunał, jako część systemu interamerykańskiego, jest kopią systemu europejskiego, mającego jedynie znaczenie subsydiarne.⁶⁸ Niemniej jednak system ten jest zdecydowanie mniej efektywny niż rozwiązania przyjęte w ramach Rady Europy. Świadczyć o tym mają zarówno przyjęte standardy ochrony, jak i instrumenty instytucjonalne sprzyjające jej realizacji. Swoistym osłabieniem efektywności całego systemu interamerykańskiego jest pozbawienie jednostki bezpośredniego dostępu do Trybunału poprzez możliwość wniesienia skargi indywidualnej. Problem stanowi także niejasne rozdzielenie kompetencji pomiędzy Trybunał i Komisję, a także brak przepisów wykonawczych regulujących kwestię koordynacji pomiędzy tymi organami.⁶⁹ Na efektywność Trybunału wpływają także ograniczone zasoby i środki materialne przeznaczone do jego dyspozycji. Nie bez znaczenia wpływ ma także jakość kadry stanowiącej zaplecze Trybunału oraz osoby wybierane na poszczególne kadencje. Zauważalny jest także niewystarczający stopień regionalizacji, a zwłaszcza braku zainteresowania pozostałych państw kontynentu związaniem się Konwencją, przy

⁶⁴ Por. J. Symonides, *op. cit.*, s. 540.

⁶⁵ Por. R. Kuźniar, *op. cit.*, s. 210.

⁶⁶ Por. L. Antonowicz, *Prawo międzynarodowe i stosunki międzynarodowe*, Lublin 1982, s. 18.

⁶⁷ Por. J. Symonides, *op. cit.*, s. 540.

⁶⁸ Por. R. Kuźniar, *op. cit.*, s. 209.

⁶⁹ Por. J. Symonides, *op. cit.*, s. 549.

czym dość interesująca wydaje się sugestia o możliwości przystąpienia do Konwencji państw takich jak Kanada.

Pomimo istnienia wielu problemów, niezaprzeczalnym jest jednak fakt, iż Trybunał wnosi znaczący wkład zarówno w interpretację, jak i implementację postanowień Konwencji. Po upadku reżimów autorytarnych pod koniec ubiegłego wieku prawa fundamentalne zostały dostrzeżone przez społeczność także tego regionu, a działalność Trybunału na rzecz konsolidacji i umacniania praw człowieka została wyraźnie dowartościowana. Ponadto, jak już podkreślano, w ostatniej dekadzie zwiększyła się liczba państw, które poddały się nieobowiązkowej jurysdykcji Trybunału, a także wzrosła liczba spraw oddawanych do rozpatrzenia, a co za tym idzie nastąpiło także zwiększenie liczby wydawanych przez Trybunał wyroków, co może świadczyć o coraz bardziej rosnącym przywiązaniu państw, przynajmniej w sferze prestiżowo-deklaratywnej, do kwestii przestrzegania praw człowieka w regionie panamerykańskim.